

специфика внутривнутрипартийной взаимодействия в современном политическом процессе в Украине. Определено, что внутривнутрипартийные отношения выступают важным фактором демократизации политической системы.

In the article the actual questions of political science – the study of the causes of difficulties in the process of democratization of internal cooperation in Ukraine. Specificity of internal interaction in modern political process in Ukraine. Determined that the intra-party relations is an important factor in the democratization of the political system.

Стаття надійшла до редколегії 07.09.2016

УДК 327.5

**Максимець В. Є., Національний університет
«Львівська політехніка»**

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Проаналізовано трансформацію зовнішньої політики Словачької Республіки та визначено, що процес становлення та розвитку Словачької Республіки як незалежної держави та самостійного суб'єкта міжнародної взаємодії відбувався в умовах істотних змін як на регіональному, так і на міжнародному рівнях. Основними проблемами становлення її зовнішньої політики на перших етапах розвитку були: відсутність відповідного досвіду, брак кваліфікованих кадрів, наявність певного авторитаризму в управлінні, особливо з боку прем'єра В. Мечяра та адекватної оцінки геополітичного розташування країни. Все це призвело до того, що західний вектор зовнішньої політики став не визначальним, а лише альтернативним. Проте ситуація змінилася з приходом до влади прозахідних сил, зокрема М. Дзурінди, який скерував курс Словачької Республіки в бік інтеграції та багатосторонньої дипломатії.

Проблематика розвитку міжнародних відносин країн Центрально-Східної Європи у посткомуністичний період висвітлюється у багатьох наукових працях, виданнях, монографіях. Специфікою Словаччини є те, що більшість публікацій виконуються експертами незалежних дослідницьких центрів та неурядових організацій Словачької Республіки. Серед словацьких вчених, політиків та

публіцистів основне місце посідають праці науковців з неурядового науково-аналітичного дослідницького центру – Словацької асоціації зовнішньої політики (Slovenska spoločnosť pre zahraničnú politiku) А. Дулеби, Ю. Марусяка, Г. Месежнікова, О. Гарфашової, Р. Ондрейчака. Аналіз останніх досліджень та публікацій з цієї проблеми свідчить, що вона є предметом дослідження багатьох українських науковців. Серед вітчизняних дослідників трансформаційних перетворень в країнах Центрально-Східної Європи та Словаччини зокрема, необхідно виділити таких науковців як С.В. Віднянський, С.І. Мітряєва, В.О. Приходько, І.М. Сюська, Г.М. Перепелиця, М.О. Лендъел, Г.В. Гайтанжи, В.І. Андрейко.

Мета даної статті – дослідити трансформацію зовнішньої політики Словацької Республіки та визначити її основні зовнішньополітичні пріоритети на сучасному етапі.

Словацьку зовнішню політику – 1990-2016 рр. – доречно викремити у хронологічних межах на такі етапи:

I етап («унезалеження») – середина 1992 – середина 1994 рр. – від прийняття Декларації про суверенітет 17 липня 1992 р. та схвалення республіканським парламентом 1 вересня 1992 р. Конституції Словацької Республіки, яка в якості Основного закону затвердила засади зовнішньої політики Словацької Республіки. Зовнішньополітичний курс Словаччини був визначений ще під час її перебування у складі федеративної республіки. Керівництво федерації однозначно проголосило курс на інтеграцію в євроатлантичні структури, так зване «повернення в Європу».

II етап («безпріоритетності») – грудень 1994 – жовтень 1998 рр. – основними проблемами становлення зовнішньої політики були, по-перше, відсутність відповідного досвіду, брак кваліфікованих кадрів, а по-друге – адекватної оцінки геополітичного розташування країни. Саме це призвело до того, що західний вектор зовнішньої політики держави став не визначальним, а лише альтернативним. Йшлося про вибір між інтеграцією в міжнародні структури (насамперед НАТО та ЄС) та пошуком інших рішень, зокрема нейтралітетом або реалізацією концепції, що розглядала країну як «міст між Сходом та Заходом». Уряд В. Мечяра розглядав ці альтернативи як рівноцінні, не беручи до уваги тогочасних зовнішньополітичних реалій. Відносини Словацької держави з ЄС та НАТО в цей період багато в чому визначалися російським чинником. Хоча уряд робив деякі кроки в задекларованому інтеграційному напрямі, але вони

мали переважно формальний характер. Відтак діяльність уряду В. Мечяра призвела до виключення країни у 1997 р. з групи претендентів на вступ до НАТО та ЄС.

III етап («інтеграційний» або «європейського вибору») – кінець жовтня 1998 – липень 2006 рр. – до влади приходить новий уряд на чолі з М. Дзуріндою, для якого пріоритетним напрямком зовнішньої політики країни була інтеграція до Європейського Союзу та НАТО. Словаччина показала, що вона не боїться стикатися з глобальними викликами, і має намір стати активним гравцем, який буде суттєво впливати на стратегію міжнародних організацій на основі власних національних пріоритетів. На сесії Європейської Ради в Гельсінкі в грудні 1999 р. розпочався етап словацької євроінтеграції, де було вирішено розпочати переговори щодо вступу до Європейського Союзу Словацької Республіки. За період з 1999 по 2003 рр. Словацька Республіка спромоглася виконати практично всі поставлені завдання перед країною та її керівництвом. Логічним завершенням зусиль державницьких кіл щодо процесу демократизації словацького суспільства і кристалізації зовнішньої політики став Празький саміт Альянсу, який проходив 21-22 листопада 2002 р. Словаччина отримала запрошення розпочати переговори з НАТО про вступ.

29 березня 2004 р. Словаччина, разом з Болгарією, Румунією, Словенією, Литвою, Латвією і Естонією стала членом НАТО. 31 травня 2004 р. Словаччина є повноправним членом Європейського Союзу.

IV етап («багатовекторності») – липень 2006 р. – до сьогодні. Багатостороння політика забезпечує не тільки більш повне, але перш за все більш збалансоване розуміння глобальних процесів, без яких вона не може рости, так як і без глибокої національної стратегії або компетентного практичного рішення. Універсальне бачення допомагає краще зрозуміти і вирішувати локальні і регіональні проблеми. Тому Словаччина намагається мобілізувати свою дипломатію в багатосторонніх питаннях.

З 2006-2010 р. – перша каденція прем'єр-міністра Роберта Фіцо. Після перемоги його лівоцентристської партії Напряма – соціальна демократія, заснованої ним у 1999 р., на парламентських виборах 17 червня 2006 р. сформував урядову коаліцію, змінивши на посаді прем'єр-міністра Мікулаша Дзурінду (7 липня 2010 р. подав у відставку після парламентських виборів 12 червня 2010 р.). Раніше

президент Словаччини Іван Гашпарович доручив Фіцо спробувати сформувані свій другий уряд, проте йому це не вдалося. На наступний день новий уряд очолила Івета Радічова, яка отримала імідж рішучого борця проти корупції.

Що важливо, цю коаліцію з самого початку не можна було назвати стабільною. По-перше, вона мала лише невелику перевагу над опозицією. По-друге, її утворювали аж чотири партії різного спрямування. По-третє, всередині цих партій були сильні внутрішні конфлікти інтересів, наприклад між Радічовою та Дзуріндою. І, нарешті, до складу коаліційних партій САС («Свобода і солідарність») та «Міст» входили менші фракції (група «Звичайні люди» та «Громадянська консервативна партія»), яких ці більші партії взяли до своїх виборчих списків.

Тобто фактично коаліція складалася з шести партій («Напря́м – соціальна демократія», «Словацький демократичний і християнський союз – Демократична партія», «Свобода і солідарність», «Християнсько-демократичний рух», «Міст» і «Словацька національна партія») [8], яким домовитися було дуже важко. На противагу коаліції протиставлялась консолідована опозиція, що здобувала популярність критикою економічної політики уряду, спрямованої на зменшення заборгованості та дефіциту.

Уряд Івети Радічової з самого початку (з липня 2010 р.) займав дуже гостру позицію в питанні реформи єврозони. Братислава не погоджувалася на створення стабілізаційного фонду і вже тоді хотіла накласти вето, пропонуючи натомість контрольоване банкрутство Греції. Слід зазначити, що ці пропозиції виглядали доволі радикальними. Братислава була першою, хто офіційно запропонував: зробити більш жорсткими правила Пакту стабільності і зростання, контрольоване банкрутство Греції та участь приватних банків у фінансуванні програм допомоги для країн із надмірним дефіцитом. Словаччина з великими застереженнями погодилася на створення антикризового фонду, однак категорично відмовилася надавати кредит Греції. Аргументація була досить логічна: Словаччина у 1998-2006 рр. провела болісні реформи. Крім того, Івета Радічова звертала увагу на те, що в Греції навіть під час кризи середня зарплата втричі вища, ніж у Словаччині, а середня пенсія – вчетверо більша.

Серйозні проблеми виникли тоді, коли на порядку денному стало питання згоди Братислави на збільшення Європейського

фонду фінансової стабільності Союзу (у Словаччині цей пакет документів відомий під назвою «Євровал») [3]. Це питання спричинило розвал усередині словацької владної коаліції: три партії виступали за участь Братислави в зазначеному механізмі, а ліберальна «Свобода і солідарність» Ріхарда Суліка – категорично проти.

Щоб домогтися від коаліції згоди на ратифікацію угоди, Івета Радічова вирішила поєднати це голосування з вотумом довіри для свого уряду. Зрештою, доля уряду вирішувалась вже не вперше, у травні, парламент голосував за нового генерального прокурора і за вотум довіри уряду, Радічова перемогла і зміцнила свою політичну позицію.

У середині жовтня 2011 р. парламент Словаччини розглядав питання ратифікації угоди про збільшення стабілізаційного фонду, створеного для порятунку євробанкрутів. Під час першого голосування словацький парламент сказав «ні» європейським пропозиціям, а заодно послав у відставку уряд Івети Радічової (в пакеті з ратифікацією євродокумента депутати голосували і вотум довіри чинному уряду). Аби знайти вихід із кризи, що виникла, лідери трьох партій коаліції змушені домовлятися з опозиційним «Напрямом» та з неприхильним до них президентом Іваном Гашпаровичем. Партія Роберта Фіца погодилася підтримати ратифікацію під час повторного голосування, однак в обмін на дострокові вибори, які призначили на 10 березня 2012 р. Доти мав правити тимчасовий уряд Радічової (вже без участі лібералів), з обмеженими повноваженнями. Остаточо проект пройшов після повторного голосування завдяки порозумінню з опозицією, однак ціною стали політична криза та призначення дострокових виборів.

Однак ключову роль в оголошенні дострокових виборів зіграв корупційний скандал, пов'язаний із центристами та правими політиками, коли в інтернеті з'явилися документи, що містили звинувачення у зв'язках із місцевою фінансовою групою Penta, яка давала хабарі більшості партій у правоцентриському уряді 1998-2006 рр. Мікулаша Дзурінди. Ці протоколи прослуховування приватних розмов носять конспіративну назву «Горила» [2]. По всій Словаччині почалися наймасовіші після листопаду 1989 р. протести, у яких взяли участь десятки тисяч людей. Ще наприкінці лютого спалахнув скандал з «мертвими душами» у новій партії «99 % – громадянський голос». Поліція змушена була

вдатися до беспрецедентної акції, перевіряючи паспортні дані п'ятнадцятьох тисяч осіб [7].

10 березня 2012 р. відбулися дострокові вибори. Вперше у 19-річній історії незалежної Словаччини партія колишнього прем'єр-міністра Роберта Фіцо – «Напря́м – соціальна демократія» здобуває переважну більшість у парламенті. Фіцо пообіцяв дотримуватись політики попереднього уряду зменшення дефіциту.

Найбільший успіх соціалістів – вдалий вихід з глобальної економічної кризи, яка вдарила по фіскальній стабільності держави. Коли у 2012 р. «Напря́м» перейняв владу, глобальна криза й безвідповідальна фіскальна політика попереднього кабінету Роберта Фіцо призвела до стрімкого зростання видатків під кінець правління соціалістів. Процес фіскальної консолідації розпочав ще кабінет Івети Радічової, який підвищив податки й урізав витрати, зокрема інвестиційні. Роберт Фіцо обіцяв продовжувати цей процес. Уряд Роберта Фіцо зробив точно те саме і приблизно в той самий час, що й уряд Дональда Туска у Польщі, – фактично скасував пенсійну реформу попередників, суть якої – пенсійні фонди. Фіцо і Туск дозволили людям забрати свої гроші з відкритих пенсійних фондів і перевести їх до державної пенсійної системи. Причому не просто дозволили, а майже змусили, і в результаті пенсійний «третій сектор» практично перестав існувати. Для держави це означає фіктивне зниження дефіциту простим бухгалтерським трюком. Що ж до уряду Фіцо, то в нього з'явилося поле для соціальних подачок наприкінці каденції, що посприяло відновленню популярності «Напря́му». Зобов'язання держави з пенсійного забезпечення громадян, що у системі відкритих фондів віддзеркалюються у показниках дефіциту, перейшли у приховану форму [1].

На загал, у 2014 р. Словаччина відзначала дві важливі дати – десятирічна річниця вступу до Євросоюзу і Північноатлантичного альянсу і двадцятип'ятиріччя «Оксамитової революції». У зв'язку з десятою річницею вступу Словаччини до ЄС Міністерство закордонних справ підготувало доповідь, що оцінило десять років членства в європейських структурах. Його складовою частиною є рекомендації уряду Словацької Республіки щодо європейської політики та подальшої орієнтації європейського проекту.

У 2014 р. Словаччина виділила чотири головні пріоритети зовнішньої та європейської політики: двостороння і багатостороння

дипломатія, європейська політика, економічна дипломатія і єдина презентація республіки за кордоном, консульське діловодство і допомога громадянам [5].

Як стверджує дипломатичне відомство, одним із пріоритетів зовнішньої політики Словаччини є підтримка трансформації країн Західних Балкан та їх наближення до ЄС. Представники словацької дипломатії стежать за тим, щоб партнерам на їх спільному шляху до інтеграції не ставилися нові умови. Словаччина підтримує продовження діалогу між Белградом і Пріштіною. Чорногорії та Сербії Словаччина готова надавати політичну підтримку і допомогу експертів, а також підтримує продовження переговорів з Туреччиною про її вступ до ЄС [6].

Офіційну допомогу Словаччина направляє до трьох країн – Афганістану, Кенії і Молдови. Допомога цим країнам орієнтована насамперед на галузь охорони здоров'я, освіти, регіональний розвиток та створення громадянського суспільства. Словаччина посилає волонтерів, надає мікрогранти і здійснює тристоронню співпрацю з традиційними джерелами фінансування. У візовій політиці для Міністерства закордонних справ Словацької Республіки пріоритетом є скорочення масштабу обов'язковості віз для громадян Словацької Республіки.

У 2015 р. зміна середовища безпеки, викликана надзвичайними ситуаціями в Криму та на сході України, а також події на Близькому Сході призвели до того, що довелося змінити пріоритети зовнішньої політики Словацької Республіки перед новими викликами. Було порушено суверенітет і територіальну цілісність сусідніх країн, загальний геополітичний баланс на європейському континенті, принципи міжнародного права і міжнародно визнаних органів контролю своїх громадян на територіях. Нова ситуація, на відміну від попередніх років потребувала спеціального виділення виміру безпеки зовнішньої політики Словаччини у всіх її векторах. Словаччина повинна бути готова в майбутньому зреагувати на події, особливо в країнах на схід від її кордонів і країн Близького і Середнього Сходу [5].

Незважаючи на відмінності у думках між деякими політичними суб'єктами, зовнішня політика Словаччини й надалі заохочує повагу основних принципів міжнародного права і сприяє спокою і мирному вирішенню кризи при збереженні суверенітету і територіальної цілісності України. У першу чергу для надання допомоги

в реалізації реформ по демократизації та процесів у країні, які можуть створити умови для довгострокової стабілізації і процвітання. У цьому відношенні, Словацька Республіка в ЄС відстоює інтереси по підготовці довгострокової стратегії, конкретні кроки по здійсненню Угоди про асоціацію з Україною.

Обмежувальні заходи проти Російської Федерації з погляду Словаччини є інструментом, а не ціллю політики для Європейського союзу. Вони не можуть вважатися одностороннім рухом. Що стосується всього демократичного світу і Словаччини є неприйнятним порушенням міжнародного права з боку Росії. Словаччина зацікавлена в продовженні політичного діалогу з Росією з метою пошуку вирішення складної ситуації, в якій опинився континент на рубежі 2014-2015 рр. Звертатись до української кризи неможливо без Росії, а не проти Росії. Словаччина полегшить подальше зміцнення ролі ОБСЄ, яку організація відіграє у врегулюванні конфліктів шляхом діалогу, деескалації напруженості і прямих дій місій, включаючи Спеціальну місію по спостереженню в Україні. Словаччина та континент стикаються з необхідністю завершити ще актуальні і нереалізовані бачення єдиної, вільної і демократичної Європи. Це як і раніше є одним з основних пріоритетів Словаччини на міжнародному рівні [5].

5 березня 2016 р. в Словаччині відбулися парламентські вибори, перемогу здобули 8 партій. По-перше, політична сила фаворита кампанії Роберта Фіцо, лівоцентристська партія Смер, не змогла досягнути результату, який би дозволив сформувати однопартійний уряд. Замість прогнозованих ще за тиждень до виборів 40 %, Смер набрав лише 28 % підтримки. Це дає колегам Фіцо лише 49 місць у 150-осібній Національній раді. По-друге, ліберальна партія «Свобода та солідарність» (Sloboda a Solidarita – Свобода та Солідарність) хоч і зайняла друге місце з 12 % голосів, то також має амбіції формувати уряд. Її лідер Річард Сулік одразу після закриття виборчих дільниць заявив: якщо Фіцо не зможе сформувати коаліцію, за справу об'єднання правих партій може взятися він. У Суліка є союзник – третє місце за консерваторами з партії ОлаНО (Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti – Звичайні люди та незалежні особистості), 11 % голосів. До парламенту після 4-річної відсутності повернулася ультраправа Словацька національна партія (SNS, Slovenská národná strana), отримавши 8,6 % та 15 мандатів. До парламенту з результатом 8 %, або 14 місць, вперше обрано

ультраправу Народну партію – Наша Словаччина (ĽSNS, Ľudová strana – Naše Slovensko).

Її лідера Маріяна Котлебу неодноразово помічали в агресивній риторичі щодо ромської населення, антисемітизмі, симпатіях до ідей вищості білої раси та агресивному євроскептицизмі. Також до парламенту з 6,6 % голосів (11 місць) потрапили новачки «Ми – сім'я» (Sme Rodina), членів якої звинувачують у зв'язках з колишніми та теперішніми кримінальними авторитетами Словаччини. Поміркована партія угорської меншини «Міст» (Most-Híd) отримала 6,5 % голосів (теж 11 місць), а вихідці з християнських демократів, партія «Сеть» (Sieť) – 5,6 % (10 мандатів), прославилися як партія-популістів [4].

Отже, словацьку зовнішню політику – 1990-2016 рр. – можна виокремити у хронологічних межах на чотири етапи: незалежнення, безпріоритетності, інтеграційності, багатовекторності. Після проголошення незалежності Словацька Республіка вперше була змушена самостійно визначити свої зовнішньополітичні пріоритети. Протягом двох десятиліть розвиток Словацької Республіки висунувся значно вперед, приніс не тільки нову якість, а й нові виклики, і підтвердив, що процес трансформації, інтеграції та розвитку державності не є лінійним.

Бібліографічний список:

1. Логінов Я. Україна – Словаччина: довгий шлях від байдужості до партнерства // Дзеркало тижня. – 11 березня 2011. – № 10. – С. 5.
2. Gorila odhalila korupciu, o akej sa nám doteraz nesnívalo [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://www.korupcia.sk/spravu-sr-medialne/224-gorila-2011>
3. Kríza eurozóny: Proeurópsky obrat Slovenska – a čo za to? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zahranicnapolitika.sk/kriza-eurozony-proeuropicky-obrat-slovenska-a-co-za-to/>
4. Pozrite si mená 150 poslancov, ktorí budú sedieť v parlamente [Електронний ресурс] // Pravda.sk. – Режим доступу: <http://spravy.pravda.sk/parlamentne-volby-2016/clanok/385796-pozrite-si-mena-150-poslancov-ktori-budu-sediect-v-parlamente/>
5. Programové vyhlásenie vlády Slovenskej Republiky na obdobie rokov 2012-2016 [Електронний ресурс] // Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky. – Режим доступу: https://www.mzv.sk/documents/10182/12485/120511_programove_vyhlasenie_vlady_zahranicna_politika.pdf
6. Program slovenského predsedníctva V4 (júl 2014 – jún 2015) [Електронний ресурс] // Ministerstvo zahraničných vecí a európskych

záležitostí Slovenskej republiky. – Режим доступу: https://www.mzv.sk/documents/10182/12475/140701_PROGRAM_SK_V4_PRES_SK.pdf/0b8276ea-62ce-4ad7-b259-5e64bcd30d2d

7. Radičová: Gorila nie je pravdivá celá [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sme.sk/c/6253753/radicova-gorila-nie-je-pravdiva-cela.html
8. Zahraničná politika – Ministerstvo zahraničných vecí SR [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.foreign.gov.sk/sk/zahranicna_politika/prehľad_zahranicna_politika

Проанализировано трансформацію зовнішньої політики Словачкої Республіки і определено, що процес становлення і розвитку Словачкої Республіки як незалежного державства і самостійного суб'єкта міжнародного взаємодіяння відбувався в умовах суттєвих змін як на регіональному, так і на міжнародному рівнях. Основними проблемами становлення її зовнішньої політики на перших етапах розвитку були: відсутність відповідного досвіду, нехватка кваліфікованих кадрів, наявність певного авторитаризму в управлінні, особливо со сторони прем'єра В. Мечяра і адекватної оцінки геополітичного розпорядження країни. Все це привело до того, що західний вектор зовнішньої політики став не визначальним, а лише альтернативним. Однак ситуація змінилась з приходом до влади прозахідних сил, в частині М. Дзуринди, який направив курс Словачкої Республіки в сторону інтеграції і багатосторонньої дипломатії.

It is analysed transformation of foreign policy of the Slovak Republic and defined that process of formation and development of the Slovak Republic as independent state and independent subject of the international interaction happened in the conditions of essential changes both on regional, and on international levels. The main problems of formation of its foreign policy at the first stages of development were: lack of the corresponding experience, shortage of qualified personnel, existence of a certain authoritarianism in management, especially from the prime minister V. Mečiar and adequate assessment of a geopolitical arrangement of the country. All this led to the fact that the western vector of foreign policy became not defining, and only alternative. However a situation changed with coming to power of westernized forces, in particular M. Dzurinda who directed a course of the Slovak Republic towards integration and multilateral diplomacy.

Стаття надійшла до редколегії 26.09.2016